

Чудна країна — Гаваї. В соціальному відношенні все тут, так би мовити, догори дном. Не те, щоб щось було не так як слід, — зовсім ні, скорше навіть усе тут аж надто як слід, але якось воно й не по-людському. Найбільші привілеї має місіонерська братія. Здивуєшся непомалу, довідавшись, що на Гаваях звичайний місіонер, котрий, мовляв, прагне тернового вінка, сидить на чільному місці за столом у грошовитій аристократії. А проте це правда. Святі та божі новоанглійці ще у тридцятих роках дев'ятнадцятого сторіччя вибралися сюди з вельми високою метою: навчити канаків справжньої релігії та віри в єдиного істинного й праведного бога. І так їм гарно з цим повелося, а цивілізація та так глибоко засіла в канаках, що на другому чи третьому поколінні канаки трохи не всі повимирали. Такий-то був урожай із засіву слова божого; а місіонерам — синам їхнім та внукам — припали з того врожаю острови з усім, що на них було: землями, портами, селищами та цукровими плантаціями. Місіонери, що несли духовний насущник тубільним душам, самі zostалися ласувати поганськими лагоминами.

Я зовсім не збирався розповідати про ті чудні справи, що кояться на Гаваях. Але просто неможливо, говорячи про тамтешнє життя, не згадати місіонерів. Оце ж хоча б і Джек Керсдейл, що про нього я хочу розказати. Він-бо теж із місіонерського роду — по бабі. А дід його, старий Бенджамен Керсдейл, янкі-крамар, нашкріб свого часу перший мільйон, продаючи дешеве віскі й джин ламай-ногу. Маєте ще одну чудасію. Давні місіонери та крамарі запекло ворогували, інтереси їхні стикалися, а ось їхні діти прийшли до згоди — переженилися й поділилися островом.

Життя гавайське — пісня. Ось як каже про це Стодард[7] у своїх "Гаваях":

Все там в музиці живе, все живе для неї,

Кожний острів — то куплет пісні однієї.

І справді-таки. Тіло людське тут — щире золото. Тубільні жінки — достиглі на сонці Юнони; тубільні чоловіки — бронзові Аполлони. Вони співають і танцюють, гірляндами обвиті, квітками закосичені. А поза межами суворого місіонерського кола і білі піддаються впливові клімату й сонця, і хоча б які були запрацьовані — вони все ж охочі до танців та пісень і радо затикають квіти за вуха й у волосся. Такий був і Джек Керсдейл — турботами найобтяженіша людина, яку мені випало будь-коли бачити. Він був мільйонер над мільйонерами. Цукровий король, власник кавових плантацій та скотарських ранчо, каучуковий піонер і певна опора майже всіх нових підприємств на островах. Він був світська людина, завсідник клубу, яхтсмен, нежонатий, та ще й красунь такий, що годі й мріяти матінкам з дочками на відданні. Мав він університетську освіту з Йєлю, і голова його була натоптана щонайрізноманітнішими статистичними й науковими відомостями про Гаваї; жоден з моїх знайомих тутешніх острів'ян не мав таких знань. І працювати він умів над міру, та й співати, танцювати і квітками закосичуватись — теж не згірше од усякого нероби.

Він був одважний і двічі бився на поєдинку — обидва рази з політичних міркувань, — ще як був юнаком, котрий тільки-но скуштував політики. За останньої революції, коли повалено тубільну династію, він відіграв найпочеснішу й найвідповідальнішу роль, хоч мав тоді літ шістнадцять, не більше. Не був, отже, з нього боягуз, завважте це собі, щоб як слід усвідомити наступні події. Я його бачив на ранчо Галеакала, коли він виїжджав жеребця-чотирилітка, що з ним пастухи фон Темпського два роки не могли дати ради. І ще про один випадок варто розповісти. Сталося це в Коні на узбережжі чи то, вірніше, над узбережжям, бо тамтешні мешканці не люблять селитися нижче ніж на височині в тисячу футів. Ми всі сиділи у доктора Гудгю на терасі його бунгало, щойно вставши по обіді з-за столу. Я саме розмовляв з Дотті Ферчайлд, як раптом велетенська сколопендра — ми її зміряли опісля, вона була сім дюймів завдовжки, — впала зі сволюка просто їй на, зачіску, Щиро признатись, побачивши цю гадину, я остовпів з жаху і не міг навіть пальцем зворухнути. Я зовсім розгубився. Гидке отруйне створіння

звивалося в її волосся за крок від мене. Щомить могло воно впасти їй на голі плечі.

— Що там таке? — спитала вона, підіймаючи руку.

— Не руштесть! — скрикнув я. — Не руштесть!

— Але що там таке? — допитувалась вона, налякана моїми вибалушеними очима й тремтячими губами.

Керсдейл почув мій вигук. Він глянув у наш бік, одразу псе зрозумів і без надмірного поспіху підійшов до нас.

— Дотті, будь ласка, не ворушіться. — Голос його звучав спокійно.

Він і секунди не вагався, але й не хапався по-дурному, тим-то й зробив усе як слід.

— Дозвольте-но, — сказав він.

Одною рукою він узяв її шарфа і щільно обмотав їй плечі, щоб сколопендра не впала часом за корсаж. Другу руку, праву, засунув їй у волосся, схопив якомога ближче до голови огидну тварюку і, міцно здавивши вказівним та великим пальцями, витяг її геть. Героїчнішого й страшнішого видовиська годі собі й уявити. В мене аж мороз пішов поза шкірою. Семидюймова сколопендра пручалась і вигиналася в його руці, намагаючись вислизнути; вона обвивалася йому круг пальців, упиалась ніжками в шкіру, дряпалася. Двічі вона його вкусила, — я це сам бачив, — хоч він і запевняв жінок, що нічого йому не сталося. Нарешті він кинув оту гидоту на посилану жорствою доріжку й розтоптав. А за п'ять хвилин застав я його в кабінеті Гудгю: лікар надрізував йому рани та впорскував перманганат. На ранок руку Керсдейлові нагнало, як бочку, і цілих три тижні опух не стухав.

Усе це нічого спільного з моїм оповіданням не має, але я мусив згадати про випадок із сколопендрою на доказ того, що Джек Керсдейл таки й справді не був страхополох. Такої мужності, як у нього, я зроду-віку не бачив. Він навіть бровою не повів і весь час усміхався. Джек з безжурним виглядом засунув пальці в волосся Дотті Ферчайлд, наче то стояла перед ним коробка солоного мигдалю. А все ж мені судилося побачити, як оцей самий чоловік перелякався в тисячу разів дужче, ніж я тоді, коли бридка твар звивалася у волоссі Дотті Ферчайлд,

загрожуючи ось-ось упасти їй на лице й за відкритий корсаж.

Я саме тоді цікавився проказою, а в цій справі, як і в усіх інших, пов'язаних з островами, Керсдейл міг подати вичерпні відомості. Сказати більше, проказа — то був його коник. Він палко захищав колонії на Молокаях, куди звозили всіх прокажених острів'ян. Серед тубільців це без участі демагогів — ширилися чутки про нечувані жорстокості на Молокаях, де чоловікам і жінкам, розлученим силоміць із друзями й сім'ями, суджено вік звікувати в неволі. Опинившись там, ніхто не мав надії ані на пом'якшення кари, ані на відстрочення вироку. "Облиш надію!" — стояло на брамі Молокаїв.

— Запевняю вас, що вони там щасливі, — твердив Керсдейл. — Ведеться їм набагато краще, ніж їхнім приятелям та родичам — цілком здоровим людям. Страхіття на Молокаях — то все побрехеньки. Я можу завести вас у будь-яким великим місті до лікарні чи до нетрищ, де ви побачите щось у тисячу разів страшніше. "Живі мертвяки!", "Істоти, що були колись людьми!" Дурниці! Коли б ви тільки побачили, які верхогони влаштовують ці живі мертвяки четвертого липня[8]! Дехто має власні човни. А один навіть завів собі моторку. Вони сидять без діла, тож можуть увесь час бавитись. У них є все, чого тільки треба, — їжа, житло, одяг, медична допомога. Ними опікується адміністрація. Клімат там кращий, ніж у Гонолулу, місцевість пречудова. Я б і сам не проти доживати там віку. На диво гарний куточок!

Отак розводився Керсдейл про щасливих прокажених. Прокази він не боявся, він це сам казав, додаючи, що в нього, як і в усякого білого, нема й одного шансу на мільйон, щоб заразитись. Але якось він був признався, що один його товариш по школі, Альфред Стартер, схопив хворобу, опинився на Молокаях та там і помер.

— Бачите, колись не знали безперечних ознак прокази, — пояснював Керсдейл. — Досить було якогось

незвичайного чи ненормального симптому, як людину засилали на Молокаї. Отож траплялося, що десятки засланих туди людей маля таку ж проказу, як і ми з вами. Але тепер такі помилки неможливі. Аналізи Лікарської управи непохибні. Цікаво, що коли винайшли новий спосіб розпізнавати хворобу, на Молокаях провели повторну перевірку. Там знайшлося чимало здорових людей.

їх негайно вислано з Молокаїв. І думаєте, вони були цьому раді? Та вони дужче голосили, ніж у Гонолулу, коли ще їх одвозили на Молокаї! Декотрі відмовлялись повертатися, і їм довелося вивезти силоміць. А один був навіть одружився з прокаженою в останній стадії недуги й писав потім до Лікарської управи патетичні листи, протестуючи проти того, що його вислано звідти. Бо ніхто, мовляв, не зуміє так, як він, доглянути його бідолашну стару дружину.

— Що ж це за такий непохибний спосіб розпізнавати хворобу? — спитався я.

— Бактеріологічний. Що покаже — то вже певно. Доктор Герві — наш найкращий фахівець, як ви знаєте, — перший вдався до цього методу. Він таки чарівник. Ніхто на світі не знає стільки про проказу, як він, і коли хто й винайде спосіб лікувати проказу, то це знов-таки він. А самий аналіз дуже простий: пощастило виділити й вивчити *bacillus leprae*. Тепер цю проказну бацилу впізнають одразу. У підозрілого відтинають клаптик

шкіри й піддають бактеріологічному аналізу. Людина може бути вщерть набита цими бацилами, а назвні жодних ознак не буде.

— Отож і у вас, і в мене їх може бути ціла хмара? — зауважив я.

Керсдейл знизав плечима й засміявся:

— А чом би й ні? Інкубаційний період триває аж сім років. Якщо маєте якийсь сумнів, підіть до доктора Герві. Він візьме у вас шматочок шкіри й умить вам скаже — хворі ви чи ні.

Пізніше Джек Керсдейл познайомив мене з доктором Герві, а той надавав мені звітів Лікарської управи та наукових доповідей з цього питання й повіз до Калігі на приймальний пункт, де оглядали підозрілих та передержували хворих перед відправленням на Молокаї. Відсилали їх десь так раз на місяць. Прокажених, що розпрощалися з близькими, садовили на маленький пароплав "Нoo" й відвозили до колонії.

Одного разу, коли я пополудні писав у клубі листи, до мене підійшов Джек Керсдейл.

— Вас мені якраз і треба, — мовив він, привітавшись. — Я хочу вам показати найсумніший бік трагедії: голосіння прокажених перед від'їздом на Молокаї. За кілька хвилин "Нoo" почне брати їх на борт. Тільки попереджую: не давайте волі своїм почуттям. Хай там яке не є щире їхнє горе, але за рік вони б ще й не так заголосили, якби Лікарська управа надумала забрати їх з Молокаїв. Ми ще встигнемо десь хильнути віскі з содовою. На мене чекає повіз. П'ять хвилин, — і ми будемо на пристані.

Отож ми поїхали на пристань. Душ із сорок отих бідолах сиділо поміж матами, укривалами та різними клунками. "Нoo" саме підпливав до ліхтера, що стояв біля пристані. Керував посадкою на пароплав містер Маквей — управитель колонії. Мене познайомили з ним, а також із лікарем Джорджесом, якого я вже мав нагоду бачити в Калігі. Прокажені

виглядали жалюгідно. Майже всі мали потворні обличчя, такі бридкі й жахливі, що й не сказати. Але дехто був досить привабливий лицем, без видимих ознак хвороби. Мені впало в око маленьке біле дівчатко років дванадцяти, золотокосе та блакитнооке; зловісна пухлина була в неї па щічці. Коли я зауважив, яким, мовляв, самотнім буде те дитя поміж темношкірими хворими, доктор Джорджес відповів:

— Я так не сказав би. Це щаслива година в її житті. Вона з Кауаї. Батько в неї негідник. Тепер, захворівши на проказу, вона їде в колонію до матері. Мати там уже три роки... Дуже тяжкий випадок.

— Та й не завжди вгадаєш, дивлячись на людину, — докинув містер Маквей. — Зверніть увагу он на того кремезного парубчак, такого здорового й дужого на вигляд. Випадково я дізнався, що у нього наскрізь прогнила нога, а також плече. Тут є й інші... Гляньте, яка рука он у тієї дівчини, що курить сигарету. Бачите скарлючені пальці?

-Анестетична форма прокази вражає нерви. Можете пальці повідрізати тупим ножом чи розмолоти в млинку для мускатних горіхів — не відчує анічогісінько.

— Так, але невже й ота красуня теж недужа? — спитав я. — В неї вже ж певно нічого немає. Надто вона здорова та пишна.

— Це сумний випадок, — кинув через плече містер Маквей, уже обернувшись і рушивши з Керсдейлом уздовж пристані.

Вона була справді дуже вродлива — полінезійка чистої крові. Хоч я й мало знав про типи цієї раси, а все ж не міг не побачити, що походить вона з давнього ватагівського роду. Мала вона років двадцять три-чотири, не більше. Її постать і обриси були бездоганні; ознаки тілистості, властивої жіноцтву її раси, тільки-но починали вимальовуватись.

— Це всіх нас наче громом ударило, — озвався доктор Джорджес. — Вона сама зголосилася із своєю недугою. Ніхто й підозри не мав на неї. Але якимсь побитом вона доскочила прокази. Скажу по-щирості: нас усіх це приголомшило. Ми подбали, щоб хоч у газетах про неї не друкувалося. Окрім нас та її родини, ніхто не знає, що з нею сталося. Спитайте, кого хочете в Гонолулу, всяк вам скаже, що вона, певне, поїхала до Європи. Ми вчинили її волю й додержуємо таємниці. Бідолашна, вона така горда...

— А хто вона така? — запитав я. — З ваших слів бачу, що вона — не пересічна собі людина.

— Чували, може, про Люсі Мокунуї? — відказав Джорджес.

— Люсі Мокунуї? — перепитав я, і щось знайоме зворухнулося в пам'яті. Але потім я похитав головою. — Ім'я начебто і по знаку мені, а все ж не пригадаю,

хто це.

— Ви не чули про Люсі Мокунуї? Про гавайського соловейка? Ах, вибачте, адже ви — малагіні, новачок тут, то як же вам знати. Так, Люсі Мокунуї була улюблениця Гонолулу, та де — цілих Гаваїв!

— Ви кажете — була? — перехопив я.

— Так воно й є. Тепер вона — пропаща. — Він безнадійно знизав плечима. — З дванадцятро гаолів — чи то пак білошкірих — кожен у свій час були в неї закохані без тям. Про незначних закоханців я вже й не кажу. А оті дванадцятро були люди впливові. Якби вона тільки захотіла, її б узяв за себе син найвищого судді. Кажете, вродлива? А послухали б ви, як вона співає! Найкраща тубільна співачка на Гаваях. Її горло — з щирого срібла й сонячного проміння. Ми обожнювали її. Спершу вона

гастролювала по Америці з гавайським королівським оркестром, а опісля їздила двічі сама з концертами.

— Ага! — скрикнув я. — Тепер пригадую. Два роки тому я її слухав у Бостоні. То це вона! Тепер я її впізнав.

Важкий сум раптом пойняв мене. Життя в найліпшому разі — марнота. Спливло якихось там два роки, і ця прекрасна істота, так високо піднесена славою, опинилася поміж прокажених, що чекають відправлення на Молокаї. Мимоволі пригадалися мені рядки з Генлі[9]:

Одкриває старий волоцюга гноїсті свої виразки,

І здасться мені, що життя то помилка й ганьба.

Я аж здригнувся, подумавши про своє майбутнє. Якщо така жахлива доля судилася Люсі Мокунуї, то що ж може випасти мені?.. Чи й кому іншому? Знав я дуже добре, що в житті на нас чигає смерть, але... жити серед живих мерців, померти й не бути мертвому, зробитись одною з тих жаских істот, які були колись чоловіками та жінками, подібними, може, до Люсі Мокунуї, що мала в собі всі чари Полінезії, до неї — артистки, що їй покірливо слалися під ноги чоловіки... Мабуть, я чимось зрадив своє хвилювання, бо доктор Джорджес поспішив запевнити мене, що в колонії прокаженим живеться прегарно.

Це було щось незбагненно страхітливе. Я не мав сили дивитись на неї. Трохи віддалік, перед протягненим мотузком, коло якого вартував поліцай, збилися родичі та приятелі прокажених. Підходити близько заборонялося. Не було ані обіймів, ані поцілунків на прощання. Вони тільки перегукувались, викрикували останні доручення, останні слова любові, останні поради. А котрі поза мотузком до моторошності напружено вдивлялися в любі обличчя отих, які були живими мерццями і яких на поховальному пароплаві одвозять на кладовище Молокаїв.

За наказом доктора Джорджеса безщасні істоти насилу поспиналися на ноги і, похитуючись під своїми клунками, посунули через ліхтер до трапу. Все це нагадувало похорон. З-посеред тих, хто проводжав, почулися ридання. Од цього плачу кров стигла в жилах і краялося серце. Зроду я не чув такого голосіння і, сподіваюся, не почую й довіку. Керсдейл та Маквей усе ще стояли на тім кінці пристані, провадячи поважну розмову — про політику, певна річ, бо обидва до нестями захоплювались цією грою. Коли Люсі Мокунуї проходила повз мене, я крадькома глянув на неї. Вона таки й справді була прегарна, навіть на наш погляд, — незвичайна квітка, що розцвітає хіба раз на сторіччя. І ось такій жінці судилося вік довікувати на Молокаях! Ніби королева, пройшла вона через ліхтер, піднялася на борт і рушила до корми, де на відкритій палубі збилися коло поруччя прокажені й дивились, ридаючи, на своїх кривих на березі.

Віддали кінці, і пароплав став поволі відходити од пристані. Голосіння ще подужчало. Яке горе, який розпач! Я поклав собі більше не бувати при тому, як одпливав "Нoo", і в цю мить підійшли Маквей з Керсдейлом. Керсдейлові очі променіли, а уста радісно всміхалися. Мабуть, вони врешті порозумілися у своїй політичній розмові. Мотузок тепер зняли, і родичі з плачем з'юрмилися на пристані біля нас.

— Ось її мати, — шепнув мені Джорджес, показуючи на бабусю, що стояла поруч мене. Старенька погойдувалася, мов п'яна, не зводячи набряклих очей від пароплава. Я помітив, що й Люсі Мокунуї теж ридає. Але зненацька плач її ущух — вона глянула на Керсдейла. Потому простягла руки — такий чарівний, повний почуття жест, що ніби обіймає всіх слухачів, я бачив у Ольги Нетерсоль[10] — і скрикнула:

— Прощай, Джеку! Прощай!

Почувши її голос, він оглянувся. Зроду-віку не доводилось мені бачити такої наляканої людини. Він захитався, увесь пополотнів, якось ніби осів і знітився. Сплеснувши руками, Керсдейл простогнав: "Боже мій, боже! " Потім страшенним напруженням волі він опанував себе й крикнув:

— Прощай, Люсі! Прощай!

Він стояв на пристані і все махав їй руками, поки "Ноо" відплив так далеко, що вже не можна було розрізнити людей біля поруччя.

— А я думав, ви знаєте, — промовив Маквей, здивовано поглядаючи на нього. — Вже хто-хто, а ви повинні були б знати. Мені здавалося, що ви, власне, для того й прийшли сюди.

— Тепер я знаю, — страх як поважно відповів Керсдейл. — Де повіз?

Хутко, трохи не біжачи, подався він до брички. Щоб не відстати, я мусив бігти за ним підтюпцем.

— До доктора Герві, — наказав він фурманові. — Щодуху!

Він упав на сидіння, важко дихаючи. Обличчя йому ставало дедалі блідішим. Вуста його міцно склепилися, а на лобі й на верхній губі проступив піт.

Він, здавалося, зазнавав страшної муки.

— На бога, Мартіне, підганяй же коні! — раптом скрикнув він. — Дай-но їм по батогу! Чуєш? Бий-бо, не жалуй!

— Таж вони понесуть, сер, — зауважив фурман.

— Ну й нехай несуть, — відповів Керсдейл. — Я заплачу штраф за тебе й порозуміюся з поліцією. Поганяй лиш! От так. Швидше, швидше.

— А я й не знав. Не знав... — пробубонів він, падаючи знову на сидіння й витираючи піт тремтячими руками.

Бричка підскакувала, гойдалася на всі боки і мало не перекидалась па поворотах, так що годі було розмовляти. Та й про що було тут говорити! Я тільки чув, як він бубонів знов і знов:

— А я й не знав. Не знав...